MATOUŠ REJSEK
Z PROSTĚJOVA NA CHRUDIMSKU.

SEPSAL

Dr. KAREL CHYTIL.

ZVLÁŠTNÍ OTISK
Z 5. SVAZKU VLASTIVĚDNÉHO SBORNÍKA
VÝCHODOČESKÉHO.

V CHRUDIMI.
NÁKLADEM VLASTIVĚDNÉHO MUSEA PRO VÝCHODNÍ ČECHY V CHRUDIMI.
TISKEM FR. SLAVÍKA V CHRUDIMI.
1934.

199

MATOUŠ REJSEK
Z PROSTĚJOVA NA CHRUDIMSKU.

SEPSAL

Dr. KAREL CHYTIL.

ZVLÁŠTNÍ OTISK
Z 5. SVAZKU VLASTIVĚDNÉHO SBORNÍKA
VÝCHODOČESKÉHO.

V CHRUDIMI.
NÁKLADEM VLASTIVĚDNÉHO MUSEA PRO VÝCHODNÍ ČECHY V CHRUDIMI.
TISKEM FR. SLAVÍKA V CHRUDIMI.
1934.

125143

MATOUŠ REJSEK Z PROSTĚJOVA NA CHRUDIMSKU.

Uplynulo několik let od doby, kdy jsem v článku uveřejněném v Památkách r. 1906 (ročník XXII.) „Odkud pocházel Matěj Rejsek?“ zaujal hypotheticky starší jedno stanovisko, že Rejsek, bakalář a stavitel, nebyl rodákem z Prostějova na Moravě, nýbrž z Prostějova v Čechách, z osady sice malé, avšak nevylučující vzdělání, které mohlo býti podkladem vstupu na učení universitní. Byl jsem připraven na to, že se hypothesa setká s jistým odporem, jmenovitě v kruzích moravských, avšak nebylo to tak zlé, a jediný hlas proti ní nebyl tak závažný, aby byl vyžadoval okamžité odezvy. Zabýval jsem se Rejskem i nadále, zatím v jiném směru, ale nepustil jsem otázku jeho rodiště se zřetele.

Po prvé vyskytuje se přídomek „ex Prostiegow“ ve spojení s osobností Rejskovou v zápisech fakulty artistské university pražské za dekanátu mistra Václava z Chrudimě, jinak z Chocně.

V řadě kandidátů, kteří se podrobili zkoušce dne 26. května 1469, uveden jest Matthaeus ex Prostiegow, jenž zkoušku obstáv, spolu s jinými zapravil taxy 29. července 1469 a stal se bakalářem.

Zapsán: Matthaeus de Prostiegow, k čemuž později (ser. add.) připsáno: „alias Reisek“.

Jest to zajisté čestné svědectví o talentu a oblíbenosti mladého bakaláře Matěje [správně: Matouše] z Prostějova, že se stal záhy rektorem, to jest učitelem-správcem školy týnské, která byla nejpřednější na Starém městě. Kdy toho čestného místa dosáhl, není známo, ale víme, kdy se s ním rozloučil a jinému povolání se věnoval.

Dříve ještě, než se tak stalo, zůstavil zajímavé svědectví své školní činnosti, učební knihu, skládající se z různých rukopisných traktátů linguistických a filosofických. První z nich jest spis Alexandri de Villa Dei

Doctrinalis partes I.—III. (f. 1—58). Úvod ke druhé části, nadepsaný „Prooemium secundae partis Alexandri", jest označen po obou stranách titulu zápisem: „Mathias Raysek bacc." „1476 fer. IIII in die Alexii in Leta curia." [Leta curia jest Týn v Praze].

Den sv. Alexia připadá na 17. července.

Přídomek Rejsek uvádějí Staří letopisové ve spojení se stavbou nové věže králova dvora na Příkopě, k níž položen základ r. 1475 v pondělí po Květné neděli, to jest 20. března. „Potom léta druhého" — tedy 1476, „zjevil se", jak praví záznam, „jeden mistr školní a bakalář dosti cvičený (rektor ze školy taynské), kterýž uměl řezby na kameních dělati." To neuměl však zedník toho díla, mistr Václav, a konšelé jednali s tím bakalářem, „chtěl-li by se v to dílo nové věže dáti, aby u toho zedníka mistra Václava pracoval, květy a obrazy k té věži vytesával a vše, což by k okrase té věže sloužilo, dělal". „Potom po třetím létě" (tedy 1477/8) „týž bakalář pozdvihl se proti tomu mistru před pány, pravě, že chce všeho sám lépe dovésti než ten mistr . . . . a ukázal mu před pány některé kusy kamenické, může-li takových dovésti". Na to páni konšelé mistra Václava propustili „a ten bakalář Matěj sám dělal tu věži. A přezděli mu Raysek, že uměl pěkně raysovati."

Dalo by se v této souvislosti odvoditi z toho, že přezdívku Raysek obdržel bakalář Matěj průběhem stavby věže, avšak nehledíme-li ku vsuvce - ovšem pozdější - v knize děkanské „alias Reisek", shledáváme v učebnici jeho dokument, že již za rektorství na škole týnské bylo mu tak přezdíváno. Že uměl odchovanec artistské fakulty kresliti a iluminovati, vidíme z příkladu Jana Mikuše, písaře a iluminátora královéhradeckého, od něhož jsou objemná díla kancionálů královéhradeckého a kouřimského a jenž několik let před Rejskem, totiž 23. dubna 1461 podstoupil zkoušku bakaláře na universitě pražské.[1])

Umělecká potence u Rejska stupňovala se od květů a ozdob, jež prováděli iluminátoři, ku plastickým ozdobám a figurám v kameni a až k návrhům a rysům stavitelským. „A neučil se tomu řemeslu kamenickému nikdy od žádného", dodává letopisec. V době, která se přesně držela cechovních pravidel, která předpisovala delší dobu učení v dílně, způsobila tato okolnost mnoho mrzutostí a potíží.

Výraz „rajsovati" z němčiny převzatý vyskytuje se v 2. polovici XV. a v XVI. století u mnohých živností uměleckých, ku př. v sklářství, (sklo rýsované na rozdíl od malovaného) a zejména ve stavitelství, kde zove se plán stavby „rajsuňk". U Rejska v době, kdy se mu přezdívky té dostalo, se nemohla ještě na plány vztahovati, toliko na ozdoby tesané v kameni.

O tom však, že je bakalář Rejsek a stavitel Rejsek jedna a táž osobnost, nemůže býti pochybnosti. Vrstevníci i doby příští shledali v přezdívce Rejskově výraz pro jeho uměleckou eminentnost.

[1]) Monumenta historica universitatis Carolo-Ferdinandeae Pragensis II. 75.

Nebylo příčiny této etymologii vyskytující se v Starých letopisech nedůvěřovati, zvláště když případ sám o sobě byl tak pozoruhodný.

Proti tomuto současnému výkladu přezdívky Rejskovy postavena v nedávné době ze strany vážné jiná etymologie. V listech „Naše řeč", v „drobnostech", ročníku 1928, dovozuje se, že podkladem jest jméno čtvernožce a „že slovo rejsek, kterým náš přírodopis označuje malé hmyzožravé ssavce, zevnějškem podobné myším, sotva je co jiného, než zdrobnělý tvar jména rys. Rýsek (později Rajsek, Rejsek) jest staré příjmení, na př. v Praze doložené již od 14. století. Víme ovšem také, že bakalář Matěj Rejsek († 1506), z největší části tvůrce pražské věže Prašné, toto příjmení dostal, „že uměl pěkně rajsovati", ale Tomkovy Základy znají i Rýsky uhlíře a sedláře, kteří (sami nebo jejich předkové) měli asi příjmení spíše podle jiných vlastností (na př. pro dlouhý špičatý nos)". V pozdějším čísle z r. 1929 vzhledem k souvislosti slova rys se poukazuje k tomu, že je v jazycích slovanských vůbec s r, jiné jazyky evropské mají L (řecky lynx, německy Luchs). „Něm. reissen s významem, „zařezávati, psáti, kresliti" je mnohem starší než č[eské] rýsovati, již proto hledáme původ toho slova v němčině." K tomu se dodává: „Že by mistr Rejsek byl měl opravdu jméno od svého umění, není příliš pravděpodobné; v jeho době bývala příjmení obyčejně již dědičná."[2])

Naproti tomu lze uvésti, že v tomto případě jméno Rajsek nebylo u Rejska dědičné, leč až v další generaci, a že skutečně bylo přezdívkou, a to udělenou a převzatou. Viz Monumenta histor. univ. Car. Ferd. pr[agensis].

Jest pravda, že Tomek uvádí v Dějepisu Prahy II. mezi jmény měšťanstva v letech 1348—1436 jméno Rys, avšak to jest zvíře ze skupiny šelem kočkovitých (Lynx, něm. Luchs), které se za starých dob v Čechách hojně vyskytovalo. Podle vlastností tohoto zvířete mohli býti pojmenováni lidé jako rys pružní, ostrého zraku, rysek jest pak mladý Rys-člověk, po případě malý. Rozhodně mám za to, že se nemohla jedna a táž osoba jednou jmenovati dle velké šelmy, podruhé dle malého myši podobného ssavce s dlouhým rypáčkem, něm. Spitzmaus, ze skupiny zcela jiné. Osobnosti Tomkových Základů jmenem Rysek značí tytéž, kteří se nazývají Rys, aneb jich potomka.

Z líčení starého letopisce vysvítá, že bakalář Matěj [správně Matoušj, rektor školy tejnské, byl u konšelů dostatečně znám, a jako mu svěřili materiál mládeže městské, že se stejnou důvěrou mu ponechali stavbu věže s materiálem kamenným, jejž tak obratně a uměle dovedl zpracovati. Rejsek, jak jej možno nadále zváti, provedl zde argumentum ad oculos, kteréž vyvolalo uznání pánův konšelů za jeho doby a kteréž

[2]) Oba příspěvky v Naší řeči XII. 1928, str. 235 a XIII. 1929, str. 143 mají autorem zesnulého prof. J. Zubatého. Osoby[,] v [Tomkových] Základech citované, jsou: Rys carbonista, Mica Rys, Nicolaus Rysek, Franco Rys, Franěk carbonista Rysek, Rys sellator, atd. (na Novém městě), Wenceslaus Ris, Rys (na Malé Straně).

vzbuzuje obdiv i za doby naší. První své plastické práce na zevnějšku věže provedl s velikou pečlivostí a neopomenul je označiti svým jménem. Ale tou dobou již vešlo ve zvyk, že umělci své práce signovali. A byla to také oprávněná pýcha, když tak Rejsek při svých prvotinách plastických učinil. První vzpomínka vymíněna byla ovšem panovníkovi, jemuž věnován byl obšírný nápis: „Leta božího MCCCCLXXV dvadcatý den března měsíce Vladislav druhý český král nejjasnější s pomocí Boha první kámen této věže založil jest . . "

Nápisy pod římsou okenní, na východní a západní straně týkají se podob tam umístěných. Na straně východní, obrácené k vnějšku města znázorněn po pás oděnec s mečem v ruce, kol něhož se vine páska s nápisem: „Raysek de Prostiegow. Bacc. Pragn. 1477." K tomu verše:

„En Praga! probis ego mater, noverca dolosis:
Hii fugiant, veniant hii, sponte qui bona volunt."

Na straně západní, do vnitř města obrácen jest vousatý muž, s baretem na hlavě. Při něm nápis: „Mathaeus Raysek me fecit" a verše:

„O ciues, vas nobile non me inficere vi
Permittite prauos, qui sunt sine lege viuentes."

Jest možno, že nápisy, jež charakterisují vojenskou i vnitřní správu Prahy, složil sám Rejsek. Znázornění obrany města oděncem byto tím více na místě, když ještě před branou na straně novoměstské prostíral se volný prostor, na němž později odehrál se atentát na krále Vladislava. A koho představuje vážný muž na straně Celetné ulice? Tak jako rytíř neznačí Rejska samého a jest jen jménem autora signován, tak také podoba zde na stejném průčelním místě umístěná nepředstavuje umělce, nýbrž někoho, kdo má alokuci k občanstvu, jež varuje před těmi, kteří nežijí po zákonu.

Podoba, která značí personifikaci správy městské aneb representaci konšelstva, byla považována se zřetelem k signatuře Rejskově za jeho podobiznu.

Přicházíme k tomu, že Rejsek v zápisech učení obecného i v monumentální epigrafice věže nazývá se „de Prostiegow" a rovněž pak i v pozdějších zápisech majetkových. Jsou to zápisy latinské a Rejsek se v nich nazývá „ex" anebo „de" Prostiegow.

Místo toho jména jest v Čechách jen jedno a na Moravě také jedno, avšak moravské město krom zkomoleniny německé (Prossnitz) zove se latinsky Prostana.[3]) Vzhledem k této okolnosti při úvaze, odkud pocházel Rejsek, podotkl jsem v článku v Památkách doslova, že „možno v tom spatřiti také jistý doklad, ač negativní, neboť Prostějov na Moravě sluje latinsky Prostana a tamní rodák býval zván „Prostanensis". Bylo by podivno, že by odchovanec latinských škol, jenž si zakládal na svém baccalaureátu, nebyl použil ani jednou latinisovaného jména místního, a to v době

[3]) Německé jméno Prossnitz vyskytuje se na Krumlovsku v Čechách, po česku však sluje Vražice. V otázce Rejskova rodiště jest bez významu.

červánků humanismu, k jehož protagonistům patřil učitel jeho a děkan Václav Chrudimský.

Argument se jménem Prostana není sám o sobě pádný doklad pro Rejskův původ v Čechách, ale uvedl jsem jej jako vedlejší a, jak se zdá, nebylo mu plně rozuměno.

Tolik jest jisto, že toto označení místní ve spojení s Rejskem v dokumentech zdejších nikdy nepřichází.

Podstatnějším argumentem bylo, že v době, kdy se Rejsek na vysokém učení zdržoval, nenavštěvovali je Moravané. Byla to doba Jiřího Poděbradského a jistého poklesu pražské university.

Ze starších historiků umění rozhodl se Bernhard Grueber, [Die Kunst des Mittelalters in Böhmen IV. 497] pro Prostějov v Čechách, u Žumberka; J. Er. Vocel, v Památkách r. 1858, Chrám sv. Barbory v Kutné Hoře, str. 112 píše: „Okolo r. 1490 vystupuje ale onen mistr, jehož samorostlý genius nejrázněji zasáhl do soustavy celé té velikolepé stavby, totiž pražský bakalář a rektor školy Týnské Matiáš Rejsek (Rajsek) rodem prý z Prostějova v Moravě.“ Za Moravana jej považuje Ant. Rybička v Riegrově Slovníku Naučném. Mnozí pomíjejí rodiště Rejskovo mlčením, tak Mocker a Tomek, Braniš a Zach, Fialka v Ottově Slovníku. Rozhodně se vyslovuje pro Moravu K. B. Mádl, v článku ve Světozoru 1881. „Matyáš Rejsek a Beneš z Loun.“ Ad vocem „Raysek de Prostjejov“ dodává: „Tedy z družné Moravy.“ V poznámce podotýká: „B. Grueber tvrdí, že Rejsek pocházel ze vsi Prostějova u Chrudimě. Z jaké příčiny tak činí, udati opomenul.“ Ale Mádl krom „družnosti“ Moravy také jiného důvodu neuvádí. J. Herain ve Staré Praze (str. 86, 87) promlouvaje o původu Rejskově, praví: „V čítance pro školy měšťanské dílu III., str. 120 uvedeno, že narodil se v osadě Prostějově, spojené s obcí Podlejšťany na bývalém panství nasavrckém a [v kraji] chrudimském-osada nepatrná-pravděpodobnější jest, že Rejsek pocházel z Prostějova na Moravě.“

S osobou Augustina Luciana souvisí ještě další pražské dílo Rejskovo, náhrobek biskupův.

O část prostředků na náhrobek postaral se biskup ve své závěti, která po jeho smrti (zemřel dne 7. března 1493) prohlášena r. 1494, v níž stanoveno, aby komisaři poslední vůle dali tomu kostelu, kde bude náhrobek, 50 kop gr. Starost o zbudování náhrobku vzala na se obec pražská a senát, a jisté účastenství při tom měli i zástupci pánů kutnohorských pan Prokop zvaný Kroupa, Jaroš Slon a Petr notář.

Svědčí to o veliké oblibě biskupově a úctě k němu, když vybudován náhrobek velice nákladný ve složité formě, vlastního náhrobku patrně ležatého tvaru s podobou jeho v ornátu, a čtyřstranného vysokého baldachýnu, z oblouků vypjatých, tak zv[aných] tudorských.

Provedení díla svěřeno Matoušovi Rejskovi, jak současně zaznamenávají Staří letopisové, obšírněji pak Prokop Lupáč z Hlavačova ve svém

kalendáři se zmiňuje, že je vytvořil řezbou pomocí ušlechtilého důmyslu svého a díla umění Mathaeus Reysek.[4])

Dům č. p. 548 na Staroměstském náměstí, jehož gotický průjezd se zachoval, slul Mandovský nebo u jednorožce a sloužil za obydlí Augustinu Lucianovi, biskupovi Sanctuarienskému. Tento zemřel r. 1493. Téhož roku zakoupil dům Jiří, zvaný pak od jednorožce, s manželkou Markétou a dali si jej přestavěti od Rejska, jak tomu svědčí signatura „1496 Raysek me fecit" na jednom ozdobném ze šesti svorníků. Na jiném svorníku vytesán štítek s domácím znamením a začátečními písmeny G V (Georgius Unicornus).

Ačkoliv Rejsek po propuštění mistra Václava vedl sám stavbu Nové brány v Praze, nebyly proti tomu činěny námitky, třebaže dle řádu kamenického k tomu oprávnění neměl. Ale stál pod patronancí pánů konšelů, sama obec byla stavebníkem a stavební instancí. I nejvyšší patron stavby král Vladislav se za Rejska přimlouval. Cechovní potíže, které měly původ, jak se zdá, více v řevnivosti a konkurenční žárlivosti, vznikly asi teprve, když obec pražskou, hlavu království, následovala druhá hlava česká, obec umění milovná, totiž Kutná Hora, kamž povolán byl Rejsek, aby se ujal vedení stavby chrámu sv. Barbory během r. 1489.

Že se Rejsek s předními hodnostáři kutnohorskými mohl znáti z Prahy, jest pochopitelno, poněvadž také měli své domy v Praze, nebo sem zasahovali svými funkcemi, jako hofmistr Smíšek z Vrchovišť a příbuzní členové toho rodu, nebo Knajslíkové, Prokop Kroupa a jiní.

Ale byla zde [v Kutné Hoře] řada podřízenějších mistrů, kteří již předem se starali, aby cizí mistr nemohl býti v dílo, jež uvázlo, uveden.

Mezi mistry a tovaryši tamního řemesla kamenického stalo se dne 15. února 1489 ujednání utvrzené na radnici, aby budoucně byli přijímáni učedlníci na 4 léta a „aby žádný mistr dvou neb tří úkolů nezajednával, leč by prvnímu dosti učinil."

Kutnohorští obrátili se se stížnostmi na královského stavitele na Hradě pražském mistra Benedikta a štvali jej proti Rejskovi a proti cechu staroměstskému. Mistři staroměstští jménem cechu, „kterýž podle práv našich jakožto z hlavního města spravuje všecky cechy našeho řemesla po českém království", ohražují se listem zaslaným pánům šepmistrům a radě na Horách Kutnách v úterý po nalezení sv. Štěpána, vročeným do r. 1489 (4. srpna), z něhož vysvítá, že hlavním činitelem v těchto konfliktech byl jistý mistr Blažek a že Benedikt sám všeliké vměšování se do této záležitosti odmítl citovanými slovy z jeho dopisu: „že bychom my proti mistru Rajsku nic nehýbali než že nám píší z Hory" a jmenoval mistra Blažka, že „jest jemu (totiž Benediktovi) psal list". Blažkovi však, že odepsal: „ty s Rajskem byl jsi z mladosti, já na něho nic nevím".

[4]) Staří letopisové, str. 250, k r. 1493, Tomek, Dějepis Prahy VIII. 59, 73, Lupáč Prokop, Ephemeris sive Calendarium historicum, A. D. 1493, in die 7. Martii, o smrti biskupa Augustina Luciana.

Není třeba zabývati se celou Rejskovou věcí cechovní. Obmezíme se toliko na detaily, které vlastní otázky původu mistrova se dotýkají.

Dle odhadu Rybičkova, že se Rejsek narodil r. 1445, byl by býval při přestupu od školství k činnosti stavitelské v r. 1476 kol 30 let. Do kterých let možno klásti tu dobu mladosti Rejskovy a Blažkovy, nelze se zřetelem k r. 1489 uhádnouti a také nelze určitě říci, že by Blažkem, k němuž poukázal mistr Benedikt, byl býval Blasius latomus, za nějž při udělení městského práva pražského r. 1487 [ručil Rejsek], identickým. At tomu bylo jakkoliv, jest jisto, že známost Rejskova s pletichářem Blažkem datuje se z mladých let, z dob, kdy pozdější stavitel mohl býti ještě na fakultě artistské.

Byl snad Blažek rodilým Moravanem a známým Matouše z Prostějova „z mladosti" z Moravy? Nikoliv. Blažek pocházel z Prahy a jeho bratr Jan, kameník z Prahy, přijat byl do obce kutnohorské r. 1487. A veškeré autentické jednání[5]) o cechovní záležitosti Rejskovy svědčí o tom, že se zde jedná o příslušníka města Prahy a království českého. Tak jako konšelé Starého města pražského, tak i šepmistři a páni radní kutnohorští okázali se býti jeho příznivci, dne 4. listopadu 1500 po dovršení klenby svatobarborské „páni od něho dílo toho sklepa přijali pochválivše, že dobře udělal."

Nicméně po straně brojeno od některých kutnohorských mistrů i na dále, na co si Rejsek 14. prosince 1500 na radnici stěžoval, obeslav „všecky mistry, tovaryše i učedlníky ..., že by o něm neslušné mluvili řeči . . ., že by mistr přijatý nebyl; druhé, že by cajchu mistrovského neměl, i také že by pro něho někteří jinde pokutováni byli". „Kteréžto žaloby když slyšeli, odpor tomu učinili takový, že z některých jiných ty řeči vyšly." Rejsek na to „okázal jest listy počestné prvotní" (městské právo) „pánů Pražan Starého města na pergameně s visutú pečetí, druhý se dvěma pečetmi od mistrů kamenických obou měst Pražských,.. že.. od mistrů Pražských za hodného a dospělého mistra jest přijat, a také že jemu cích dán mistrovský." „Zvláště pak co se tovaryšů Ryškových nebo učedlníků dotýče, že jim žádný v ničemž překážky.. činiti nemá.. Páni šepmistři se pány jim skrze pana Bartoše z Prachňan pověděti rozkázali, což jsou z listů slyšeli, aby uměli sobě to všecko v paměť vzíti, a Ryška žádný ničímž, co škodlivého jest cti jeho, aby nesměl dotýkati, ani jeho tovaryšův neb učedlníkův." „Protož všickni k mistru Rajskovi abyšte dobrú vůli měli i k čeledi jeho. Potom sú smířeni přede pány, a ničímž aby sobě zlým toho více nespomínali, jim pány rozkázáno jest."[6])

Klenba závěru chrámu svatobarborského, mistrovská v konstruktivním ohledu, poutá celou svou výzdobou, do které složil Rejsek celou tehdejší

[5]) Řehák [Jan J., Kutnohorské příspěvky. Řada I.] str. 51.

[6]) Archiv kutnohorský, Registrum flaveum majus E.20, — Jan J. Řehák, Kutnohorské příspěvky. Řada I. 54, 69 (Příloha 4).

učenost magistrů; jest to, ať tak dím, malá encyklopedie theologická, jež vytesána slovem a obrazem do svorníků klenby.

Na prvním ze středních hlavních [svorníků] umístěno poprsí Krista, jenž kalichu žehná, obrácené k závěru, a označeno páskou s nápisem v gotické minusculi: Jesus salvator mundi. Na dalších středních svornících směrem k lodi jsou symboly evangelistů, předem orel s nápisem: Joannes, pak Marek, Lukáš a Matouš. Svorníky po obou stranách nesou jména Fides a Spes z kardinálních ctností, a titule svátostí, čtyr hlavních ctností: Sapientia, Fortitudo, Misericordia, Justitia, a začáteční písmena osmi blahoslavenství, přikázání božích.

Vše to rozloženo velmi důmyslně a zajisté s uspokojením umístil Rejsek před obloukem triumfálním směrem k lodi pásku s namalovaným nápisem: „1499 serenissimo regnante Wladislao testudo hec clausa est Baccalaurei Raiskonis opera."

Ale i zevně opatřil a vyzdobil Rejsek závěr chrámu svatobarborského způsobem nádherným, složitými, mistrovsky narejsovanými a tesanými pilíři, příporami a fiálami; z nich nejskvělejší jest do značné výše vyhnaný pilíř na střední ose chrámu dominující nad ostatními, jako znamení umění Rejskova a zároveň slávy hornické. Ozdoben jest znakem městským a postavami horníků a postavou Spasitele, kolem něhož směle rozletují se symboly evangelistů a podoby tří andělů. Nyní jest to nová nápodoba.

Na atice strany severní spočívá skupina tří osob, humoristicky pojatá, považovaná za práci Rejskovu, a co se prostřední postavy týče, i za jeho podobu.

Po ukončení kůru svatobarborského získal si Rejsek v Kutné Hoře neobmezené důvěry, o níž svědčí i smlouva uzavřená 23. září 1504 o další dílo kostela sv. Barbory; opatrně páni kutnohorští končí novou úmluvu podmínkou: „přišlo-li by beze lsti, že by pro chudobu hor kdy nemohla obec toho díla konati, aby Rajsek tím pánů nehonil, a také kdyby zase chtěli opět toho díla stavěti, žádný jiný než Rajsek nemá za mistra toho díla vzat býti."

I třenice s mistrem Blažkem nepochybně přestaly, neboť brzo na to, po sobě neb vedle sebe pracují na stavbě kostela sv. Vavřince na Kaňku. R. 1498 svěřeno mistru Blažkovi postavení kůru, r. 1501 i později účastní se zde prací svojí kameníci Rejskovi. Také při znovuzřízení chrámu Matky Boží na Náměti, jenž r. 1470 vyhořel, měl Rejsek účastenství, leč dovršení jeho, jmenovitě klenba lodi, již provedl mistr Blažek, spadá do pozdější doby.

Třetí menší, avšak umělecky vynikající stavba kostelní, která tou dobou v Kutné Hoře povstala, kostelík Nejsvětější Trojice, vyrostl, jak se pravdě podobá, bez direktního podílu Rejskova, což se jmenovitě také týká jeho vnitřního zařízení. Kostel [ten,] založený kol r. 1500 nákladem Jana Smíška z Vrchovišť, posvěcen r. 1504 biskupem Filipem sidonským, jenž

se po čase podjal funkcí zesnulého Augustina Luciana a jenž r. 1506 též posvětil kostel kaňkovský.

Do tohoto kostela zhotovil Rejsek kazatelnu a nepochybně tamní sanktuarium a obětní sloupec. Kazatelna, ozdobená symboly evangelistů a postavou sv. Vavřince na rožni ležící, označena jest nápisem vedle něho umístěným: Raysek me fecit.

Z předmětů kostelní výpravy mimo Prahu a Kutnou Horu připisují se Rejskovi kazatelna v Rakovníku a nádherné sanktuarium v hlavním chrámu královéhradeckém. V článku svém v Památkách vyřadil jsem z těchto prací kazatelnu rakovnickou a při pastoforiu hradeckém vyloučil autorství Rejskovo Dr. K. Guth.

Jak dalece lze Rejskovi přičítati v [Kutné] Hoře i podíl na dílech stavitelství civilního, ku kterým patří i zajímavá kašna, o tom nemožno se šířiti pro nedostatek dokladů a se rozhodnouti.

O působení Rejskově jsem se vyjádřil, že krom Prahy vztahuje se toliko na východní Čechy. I kdyby neměl účast na pastoforiu v Králové Hradci, měl styky s tamním měšťanstvem. R. 1498 mistr Rejsek kameník byl rukojmím Benešovi, mlynáři z Králové Hradce, při svatební smlouvě, kterouž týž učinil 30. listopadu s Uršilou, vnukou Hrdiny mlynáře, v domě hofmistra horního Prokopa Kroupy z Chocemic.[7])

Součástkou kostelní, avšak skoro rázu světského jest v Praze vrchol věže týnské strany jižní, se čtyřmi nárožními věžkami. V koncepci a ozdobě plastické, skládající se ze znaků pod římsou a z poprsí krále Davida mezi dvěma proroky na římse, shledával jsem vliv Rejskův u tohoto pozdně gotského díla. V tato léta[, kdy bylo na něm pracováno a skončeno,] dlel Rejsek as stále v Kutné Hoře, kdež důvěrou pánů svěřeno mu smlouvou 23. září 1504 další dílo kostela sv. Barbory.

Pohříchu nebylo Rejskovi osudem dopřáno, z důvěry té dlouho se těšiti. Dvě léta na to „ve středu po sv. Petru a Pavlu“ (1. července) r. 1506 „umřel Rejsek, zedník a kameník výborný, mistr stavení kostela Barborského“, zaznamenává v rodinné kronice Bartoš z Prachňan. Pochován byl v chrámu, jehož vysoký kůr vybudoval.

Nejšíř rozvádí hypothesu o zrození Rejskově v moravském Prostějově Prokop (Die Markgrafschaft Mähren II. 501), ač poukazuje i k jinému náhledu, dle kterého Rejsek pocházel z Prostějova u Žumberka. Prokop uvádí mimo jiné různé domysly o pochodu vzdělání Rejskova, že prý prvního učení se mu dostalo na utraquistické škole v Prostějově moravském a že konal studia v Německu, Francii a Anglii, a že jmenovitě vliv anglických forem architektonických silně na něho působil. Při tom vyslovuje domnění, že provedl chorové klenby u sv. Jakuba v Brně (circa 1475) a sv. Morice v Olomouci (1483). Domnění to opírá Prokop o podobnost „síťových kleneb“ tamních s klenbou kostela sv. Barbory v Hoře Kutné,

[7]) Řehák, [Kutnohorské příspěvky] str. 55.

při tom, pokud Olomouce se týče, poukazuje na okolnost, že tehdejší správce olomouckého biskupství Jan XIII. byl stejně jako Rejsek rodilý z Prostějova a že tudíž na něho snadno zřetel svůj obrátiti mohl. V klenbě sv. Morice v Olomouci umístěna podoba stavitele kostela s letopočtem r. 1483 a, pakliže předpokládání shoduje se s pravdou, byla by to podoba mistra Rejska.

To vše jsou domněnky, které postrádají jakéhokoliv historického podkladu. O nějaké činnosti Rejskově na Moravě archivální zprávy ničeho nevědí a příbuznost jeho klenebního a vůbec stavitelského umění s kostelem sv. Jakuba v Brně a sv. Morice v Olomouci jest velmi vzdálená. U sv. Jakuba jistá spojitost s pracemi českými spadá do starší doby založení kostelního, kteréž podobně, jako u kostela sv. Barbory v Kutné Hoře, souvisí s rodem Parléřovců. Jinak klenba Rejskova od kleneb brněnské a olomoucké, které se téměř shodují, při vší příbuznosti tvarové se odlišuje; zachovávajíc ještě důsledně tvar hvězdový vychází od systému klenebního, jenž obvyklým byl v Čechách na počátku XV. století. Charakteristické pro klenbu choru svatobarborského na rozdíl oněch jest, že žebra nepokračují na delší vzdálenost jedním směrem, že nejsou kladena paralelně, a že častěji jsou spojena svorníky, jež Rejsek plasticky zdobí. Právě u kleneb brněnské a olomoucké převládá přímočárná dálka a paralelita žeber.

Ani chronologicky tyto obě klenby, o něž Prokop toliko hypotheticky řadu děl Rejskových rozmnožil, do celého zjištěného jeho vývoje zařaditi nelze.

Co o jeho cestách se dí, jmenovitě o jeho cestě do Anglie, jest pouhým domyslem. Ku přípravě architektů doby gotické patřilo ovšem především cestování a občasné zaměstnání v různých hutích, na různých místech. Toho u Rejska, jenž se nepřipravoval odborně pro povolání stavitele a nebyl odchovancem nějaké dílny, nebylo. Cestoval-li, mohl cestovati jen jako scholar a mladý bakalář o prázdninách, později jest absorbován úplně svou činností a na putování za účelem vzdělání a zdokonalení praxe sotva zbylo času. Bez přípravného studia, chutě a s velikou odvahou přikládá hned ruce k dílu. Co cech od něho žádal a vymohl, bylo pouhou formalitou.

Byla to síla talentu, která jej pudila v obor umělecký.

Více pozornosti obrátil na se můj článek v Památkách r. 1906, o němž přišla nejprv zpráva v Hlasech z Hané ze 14. ledna 1907, že dle mého soudu nepocházel Rejsek z Prostějova na Moravě, nýbrž z Prostějova v Čechách, totiž z maličké osady 20 domků čítající u Žumberku na Chrudimsku. [Táž zpráva Hlasů z Hané uváděla:] „Ovšem doklady Chytilovy nejsou prokázány bezpečně. Tak jeden z dokladů vidí autor v tom, že Rejsek latinsky vždy se psal „de Prostejov", kdežto Prostějov náš slul latinsky Prostana a zdejší rodák by byl zván „Prostanensis". Také prý o nějakých stycích Rejskových s Moravou není v jeho umělecké činnosti ani potuchy". Na to následoval v Hlasech z Hané, ze dne 20. ledna 1907, další článek prof. Františka Koželuhy, z něhož vyjímám: „Mistr Matěj Rejsek mohl se zcela

správně podpisovati M. Rejsek „de Prostějov", poněvadž až do 15. století Prostějov náš slul vůbec Prostějov a ne Prostanna." „Do první polovice 15. století padá také rozdělení Prostějova na Staré a Nové Město, kdež každé mělo svou samostatnou správu." „Nové Město bylo rozloženo za Plumlovskou a Kosteleckou branou, kde všechny budovy nejsou starší jak od r. 1445. A na tomto Novém Městě neb v Novém Prostějově narodil se kolem r. 1445 Matěj Rejsek, není-li pravé jeho jméno vlastně Rausek, poněvadž se jméno toto v knihách městských častěji vyskytuje." A dále: „Žeť nelze mysliti, aby z nepatrné osady, jakou je Prostějov na Chrudimsku, nejen náš Rejsek, ale také mnozí jiní učenci pocházeli, dá se vysvětliti,(?!) jak se o tom dovídáme ze seznamu promovaných bakalářů na filos[ofické] fakultě university Pražské". „Zmíněná matrika uvádí mezi jinými tato jména rodáků prostějovských:

R. 1389. Pod dek. Mag. Jana Helcopia a vicedekana Jakuba z Brican obdržel bakalaureat Martin de Prostanna před sv. Michal[em].

R. 1405. Pod dek. Mag. Řehoř. Leon z Prahy v dubnu Martin de Prostějov.

R. 1411. Pod dek. Mag. Thomášem de Lyssa die 11. Apr., Jan z Prostějova.

R. 1468. Pod dek. Mag. Václav. z Chrudimi jinak z Chocny 1468, 9. Octobr. obdržel bakalaureát Matheus ex Prostiegow (al. Reisek).

R. 1486. Pod dek. Mag. Jana z Bilevic 1486, 9 Junii Duchco de Prostiegow.

R. 1518. Pod. dek. Mag. Tom. Vulašim vzpomíná se Václav z Prostějova.

Doufejme tudíž, že tímto věc sporná je ukončena a že M. Matěj Rejsek neb Rausek je Prostějovu zachován a že jeho jméno věčně žíti bude ve vděčných srdcích zdejšího obyvatelstva."

Především jest nutno skolacionovati záznamy, jak skutečně přicházejí v díle Monumenta historica universitatis Carolo-Ferdinandeae Pragensis.

První záznam za Mag. Jana Helcopia r. 1389 zapsán bac. Martinus de Prostans — tedy s variantou jména Prostana již v XIV. stol[etí]. R. 1405 jiný Martin psán jest de Prostyeyow (p. I. 386), pak 1411 Johann de Prosstyeyow (p. I. 416). Zároveň s prvním r. 1405 přijali baccalaureát Johann de Yglauya a Joan. de Znoyma, a r. 1411 Albertus de Znoyma a Joan. Telcz. Tou dobou byla pražská universita ještě navštěvována od Moravanů. Onino dva byli pravděpodobně z Prostějova moravského.

Další citát spadá do r. 1468/1469, kdy byl děkanem Wenceslaus de Chrudim alias de Choczna dne 29. října 1468 zvolený; o zkouškách dne 26. května 1469 (feria 6. post pentecosten), při kterých ze čtyř dalších examinatorů jeden byl mag. Simon ex Chrudim; mezi baccalariandy byl Matthaeus ex Prostiegow, Procopius de Chrudim, Gallus de Muta, mezi ostatními nebylo žádného Moravana, jen sami Češi, z městeček a obcí. Tři z nich po splacení 20 gr. prošli 20/29. června 1469, mezi nimi Matthaeus de Prostie-

gow, při němž připsáno: (ser. add.) alias Reisek. (II. 101, 102). Spadá tedy zkouška Rejskova o dosažení baccalaureátu do května a června 1469, nikoliv na den 9. Octobr. 1468.

V r. 1486 byl děkanem mag. Jan z Blovic. Bakalářem se stal Duchko de Prostiegow dne 9. června. O osobě Duchco Rejsek později.

Zvláštní příhoda stala se prof. Koželuhovi k r. 1518. (str. 265) „Decanatus mag. Thomae Vulassymensis (Tomáš Vlašimský).... Wenceslaus Prostanensis.." V Hl[asech] z Hané dán omylem místo latinského jména český překlad. Rozumí se sám sebou: Prostějov na Moravě.

Mezi šesti případy dvakrát použito jména Prostans (1389), Prostanensis (1518), dvakrát Pros(s)tyeyow (1405, 1411), současně se dvěma Moravany; dvakrát Prostiegow (1469 Matthaeus alias Reisek), 1486 Duchco.

Krom těchto vyskytuje se ještě Vitus de Prostieiow, r. 1472, 14. února (str. 121), psáno analogicky, jako v r. 1405 a 1411, toliko s tím rozdílem, že místo s y s malým i. V četných případech Monument připojeno u krajanů z Moravy slovo Moravus anebo u jich rodišť přídavné jméno Moravicalis. Tak na př.: 1448 Georgius de Mezierzicz Morawiensis (I. 37), 1449 Jacobus de Przerow Moravicali, Alexander de Tribowie Morawicali (I. 39), 1467 Benessius Morawus de Kromierzyz (93), Mathias Morawus de Zabrzeh (II. 95, 99), Joan. de Kržizanow, Morawus.

Výrazu de Prostana, Prostano, Prostans užívá se jmenovitě v pramenech moravských, při osobách duchovních diecése olomucké, viz Brandl, Codex Moraviae: 1389, 4. Sept. Jacobus de Prostans (XI. 258), 1402, 28. Juli, Michael de Prostano, rector ecclesiae parochialis in Bohdalicz Olomucensis dioecesis (XIII. 218), 1407, 26. Oct. Michael de Prostano (XIII. 533) týž několikrát, 1410, 2. Juli, Michael de Prostano, can. Olomucensis (XIV. Brettholz).

Osada Prostějov [v Čechách] nebyla kraj světa a celá končina na [jih] od Slatiňan byla krajem, který u porovnání s poměry pozdějšími se těšil značné kultuře.[8])

Drobné vládycké rody staly se přívrženci husitství a mnozí jich členové připojili jméno své ku stížnému listu ke sboru kostnickému r. 1415 pro odsouzení Mistra Jana Husa. Tak držitel hradu Žumberka Jan Kavalec z Žumberka, Jan a Půta a Jan mladší z Lukavice, majitelé nedaleké tvrze a vsi Lukavice, Albrecht z Bětovan, který držel blízké Bítovany. Jich následníci a jiní majitelé sousedních obcí a tvrzí, nyní až na malé výminky dosti nepatrných, Orle, Kunčího, Zaječic, Škrovádu, Slatiňan hráli významnou úlohu v době Jiřího Poděbradského, v správě krajské i válečnictví, v jeho výpravě o obsazení Prahy r. 1448 a v rozepři jednoty Poděbradské s Bedřichem ze Strážnice. Pozdější majitel Žumberka Jetřich ze Žestok byl rovněž přívržencem Jiřího z Poděbrad.

[8]) Památky II. str. 257 [A.] Rybička, Zaječice, pozn. 6: Jan z Kunčího, Ottův Slovník XV. 366, z Kunčího [napsal] Sčk (Sedláček), J. Smolík, Mathematikové v Čechách od založení university pražské, I. díl (Praha 1865).

Vzděláním svým nad úroveň svých vrstevníků vynikli vládykové z Kunčího. Viktoryn, jenž držel Kunčí a Zaječice, byl nějaký čas i primátorem města Chrudimě, kdež měl rovněž majetek. Jeho syn Jan z Kunčího, zvaný dle tvrze v Zaječicích Zaječickým, byl muž klasicky vzdělaný i literárně činný, jehož spisům vydává čestné svědectví J. Blahoslav. [Jan z Kunčího] přeložil spis M. Matěje Paříšského do češtiny, a nemenší chválu vzdává Blahoslav jeho písaři Matějovi, jenž přeložil panu Tovačovskému spis Platonův de republica z latiny do češtiny.

V nejbližším okolí Chrudimě směrem [severovýchodním] leží ves Tuněchody, která byla v držení vladyků Tuněchodských z Poběžovic a odkud pocházel bakalář Johannes de Tuněchod, povýšený r. 1461, quarto Nonas Mai (4. května), buď pocházející z téže rodiny vladyčí anebo z poddanstva.

Zvláštním zjevem byl Petrus de Dwekaczowicz, jehož jméno poukazuje ke vsi Dvakačovice, poblíž Hrochova Týnce, ať jako k rodišti poddanskému, nebo k rodu vládyckému. Baccalaureát získal r. 1435, jak se pravdě podobá, již jako dospělý muž, označený při této příležitosti: „dictus barbatus". R. 1439 stal se magistrem in artibus a r. 1440 licenciatem a členem fakulty artistické, kde přednášel o hvězdářství. R. 1449 zvolen děkanem, na fakultě zastával různé hodnosti. To byl pozoruhodný člen ze starší generace z okolí chrudimského, než byl Rejsek.

Chrudim sama měla v XV. století ve školství dobré jméno a z ní vycházeli mnozí, kteří dosáhli na pražské universitě mistrovství i čestného postavení. Nejpřednější z těchto chrudimských krajanů byl Viktorin Kornel ze Všehrd, o nemnoho mladší než Rejsek, jenž o 10 let dříve dospěl k baccalaureátu na universitě pražské. Narozen kol r. 1460, stal se Všehrd mistrem svobodných umění a zahájil své čtení na universitě, kdež nalezl znalce jazyků a literatury klassické, Václava z Chrudimě, Řehoře z Prahy a propagátory humanismu, k jichž směru se přidružil. Kol r. 1487 opustil činnost učitelskou a věnoval se právnictví, jež pěstoval prakticky i literárně, a to v jazyce českém. Své dedukce a zkušenosti vložil v dílo: Knihy devatery o právích a súdích i o dskách země české, v němž hájil stanovisko, že jsou dsky země české „každému svobodné: pánu, vladyce, měštěnínu, dědiníku, manu i sedláku". Zemřel 21. září 1521 v Praze.

Při naprostém nedostatku zpráv o rodu a mládí osoby, která se při dosažení baccalaureátu na universitě pražské roku 1469 jmenuje Matthaeus ex (de) Prostiegow, naskytá se především podstatná otázka, zdali poddaný člověk mohl konati studium latinské a dociliti baccalaureátu s výhodami a oprávněními, která s tím byla spojena.

Jen příležitostně dovídáme se o předmětu tom v díle Zikmunda Wintra: Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století (Praha, Česká akademie 1901) zpráv roztroušených po některých kapitolách, jako I. 1. Školy městské, jich vznik a rozdíl, III. Žáci, IV. Učení. Převážná většina knihy jedná o XVI. až XVII. století, kdy různosti vývojová vyžádala si rozmanité způsoby řešení.

Na základní otázku vztahuje se materiál, který snesl k účelu tomu p. Dr. K. V. Adámek v Hlinsku, člen Král. české společnosti nauk, a jejž v uzavřené jeho stati podávám:

„Otázku, byl-li Rejsek ze svobodnického rodu a byl-li náš (východočeský) Prostějov svobodnickým dvorcem, pokládám za bezvýznamnou pro vyřešení otázky, mohl-li Rejsek studovati na vysokém učení.

Synové i z poddanských rodin studovali i na vysokém učení a dosahovali i hodností akademických. Na př. čelný Mistr Essinius byl již mistrem učiněn, ač ještě byl poddaným, a nejednou rektor a mistři vysokého učení pražského přimlouvali se za propuštění z člověčenství a poddanství. Soudím, že, když se to dálo v 16. věku, tím spíše to bylo i v 15. věku. Plyne to i z toho, že rektor, jak dále píši, na to se odvolával, v 16. věku, že jest svoboda studia vysokoškolského i pro poddané.

Upozorňuji tu na Fr. Dvorského Paměti o školách českých, str. 132, 133, 225, 226, 229 až 231, 234, 354, 504 a j.

Trefně odpověděl rektor pražského učení J. Bystřický Johaně Korkové z Harasova, žádavší, aby jí byl jím ujištěn její poddaný Florián Jirkův, že on, rektor, není povinen, jejím poddaným se ujistiti a jemu v učení brániti, a dokládá: „aniž mohu zbrániti poctivé mládeži v školách se literním umění, (poněvadž svobodné sluje), učiti, ovšem pak povinen nejsem toho, po školách shledávati, jací mládenci odkud jsou neb čí synové a v kterých školách se zdržuji, vyhledávati, na to týž sněm (roku) 1585 učiněný nevyměřuje, aniž na žákovstvo, aby se lidé poddaní v školách umění literním učiti, pobožnosti a dobrým mravům se cvičiti neměli, nevztahuje. A protož jak vyhledáváním toho, jestli Florián člověk poddaný Váš v téže škole Malostranské jest či není, tak ani ujišťováním se jím a summou ničímž tím, čehož tak koliv při mne vyhledáváte, povinen nejsem.“ Tak rektor psal 23. srpna 1602.

Roku 1604, 25. září, rektor a rada učení pražského žádali Jana Housku ze Zahrádky na Pošni, aby Mistra Pavla Essinia, jenž za bedlivost, kterouž k školám prokázal, titulem mistrovským ozdoben byl, z člověčenství a poddanosti propustil. Essinius vyjednával o výhost, když již byl při škole sv. Štěpána na Novém městě pražském učitelem.

Mistr Bacháček 30. října 1640 psal knězi Janu Rosaciovi do Mníšku, aby se ke kolátoru svému, pánu Vratislavovi z Mitrovic přimluvil za propuštění z poddanství Tobiáše Fabricia, jenž umění literním se vyučil. Bacháček psal též témuž pánu, aby lidi poddané, kteří v svobodném umění literním by prospívali, z poddanství osvobodil.

Z dopisu Bacháčkova Příbramským z 28. listopadu 1604 vidím, že, když s tímto rytířem jednal v příčině výhostního listu, Tobiáš Fabricius byl již správcem příbramské školy.

Rektor a mistři consiliarii učení Pražského psali 26. května 1607 Petru Vokovi z Rožmberka, aby od něho byl z člověčenství a poddanosti pro-

puštěn Tobiáš Conecius Miličínský, „člověk poddaný Vaší Milosti a oud učení Pražského“ a aby list zhostní byl mu vydán.

V. V. Tomek (Dějepis města Prahy IX. 242) píše, že na počátku 16. věku páni sahali na jednotlivé příslušníky vysokého učení jako na své poddané a že k žádosti rektora o odstranění této obtíže král vyhověl listem ze 2. ledna 1516, v němž vzpomíná, kterak vzneseno jest na krále od rektora a mistrů učení Pražského, že někteří z pánů, rytířů a vladyk na mistry, bakaláře a studenty jako na své dědičné lidi sahali a je z učení brali, což by sobě pokládali za znamenitou svou i svých privilegií škodu a lehkost, i káže proto král stavům, aby je v tom při jich výsadách a svobodě zůstavili. Trvalo však ještě dlouho potom, než královský list tento dosáhl plného žádoucího účinku. Vizte též Tomek Dějepis Prahy XII., str. 126.

Dr. Z. Winter (O životě na vysokých školách pražských dvoje knihy, str. 235) píše mimo jiné, že za studenty dávali se zapisovati mladíci všech stavů, nejvíc ovšem ze stavu městského, ale nescházeli nikdy ani mladí lidé ze stavu poddanského, tito ovšem museli míti svolení vrchnostenské, smějí-li dáti se na studie, a že vrchnosti zhusta překážely. Stavové pod obojí usnesli se r. 1531, že svým poddaným nebudou činiti překážky ve studiích, ale přece i pak některé vrchnosti nejednou překážely a někdy i sám král prošen, aby uhájil studenta proti vrchnosti.“

„Dr. Z. Winter (O životě na vysokých školách pražských, str. 229) upozorňuje, že mimo žáky latinských škol také soukromní učitelé přiváděli své discenty k deposici na vysoké učení. Není tedy vyloučeno, že Rejsek nebyl vůbec žákem školy chrudimské ani jiné a byl svým učitelem, nejspíš místním farářem, přiveden do Prahy k zápisu na vysoké učení.“

Tážeme-li se, jaké byly možnosti studia jinocha, neoplývajícího majetkem, tu předem lze si uvědomiti, že za poměrů, jež přivodilo husitství, panovala na školách „dětinských“ a partikulárních značná volnost. Začátky učební obstaral nejbližší farář. Ten byl v nedalekém Žumberku. Příkladem stěhovavého faráře, z doby o málo mladší, jenž na všech svých stanicích zabýval se vyučováním, byl Václav Rosa Pressorovius, rodilý v Prešově, jenž v Italii, v Modeně, r. 1516 na kněžství byl vysvěcen. Kněžské prvotiny zažil r. 1517 v Písku; krátce na to působil na Ranné u Hlinska, o tamním pobytu dí: „Pacholaty jsem se přetěžoval, uče je, tak že jsem nemohl pán penězi býti.“[9]) Pacholata za to sloužila faráři zpěvem. Další stadium bylo učení latinské, které vyžadovalo víc času a nákladu a především talentu a tu nutno předpokládati, že byl Matěj [Matouš] Rejsek z většího dvorce, třeba poddanského. Příslušné školy mohl nalézti v Chrudimi anebo ve Vysokém Mýtě, odkud pocházeli i mistři učení pražského i děkanové (na př. Simon z Chrudimě, Václav z Chrudimě, Martin z Vysokého Mýta), kteří mohli prostředkovati styk s vysokým učením, nutný pro dosažení baccalaureátu. Pro baccalaureát stačil pobyt půl roku.

[9]) Ferd. Menčík, Zápisky kněze Václava Rosy, Vídeň 1879. Na tyto zápisky upozornil mne p. Dr. K. V. Adámek v Hlinsku.

Sledujeme-li občanský život Rejskův, nedovídáme se mnoho nového [ke zprávám, již dříve otištěným], toliko některá data jsou potvrzena opětným prohlédnutím knih městského archivu pražského, před lety uložených v zemských deskách.

Knihy o udělení městského práva nacházely se ovšem v archivu městském a z nich (986—220 v.) se dovídáme, že r. 1483 v sobotu před sv. Martinem (8. listopadu) přijal Rejsek na Starém Městě právo městské a že rukojmí mu byli Prokop od podkovy (ab abato), jenž býval přísežným konšelem (1477), a Jakub Růže. Častěji funguje pak sám jako fideiussor, zejména u osob z kruhů živnostenských a uměleckých, jako byli ku př. Blažej zedník (Blasius latomus 1487), Laurentius illuminator 1494.

K běhu občanského života přináleželo koupit si dům, což Rejskovi umožnily jeho služné a stoupající příjmy, a oženit se. Rejsek se usadil ve zkvétajícím obvodu sv. Jiljí, kdež naproti kostelu koupil si poblíž Mikuláše rukavičníka z jedné a farního domu ze strany druhé za 20 kop gr. od Víta porybného dům (č. p. 237) r. 1484, za nějž zaplatil r. 1487 poslední lhůtu.[10])

Brzo nato koupil si Rejsek objekt větší rovněž v obvodu svatojilském, ve skupině dvorů neb domů, jež přináležely druhdy klášterům. Byl to dvůr kláštera opatovického, zabraný po r. 1420, prodaný r. 1428 Benešovi či Benedovi z Ouhonic u Kladna, vsi kláštera strahovského. Dle něho nazýván domem Benedovským (č. 445). V jeho rodě — z Ouhonic není predikát šlechtický — držel se dědičně, až r. 1487, 24. dubna, prodal jej Benedictus, syn někdy Benedův, knihtiskař (impressor librorum) Matheovi Rayskovi za 79 kop gr. Současně odkoupil Beneda impressor od Rejska jeho dům, od Víta Porybného vedle fary proti kostelu sv. Jiljí zakoupený. Lhůty si navzájem splácejí r. 1488 až 1491, až r. 1491 jsou úplně vyrovnáni. V r. 1488 se při tom jmenuje po prvé manželka Rejskova Johanna. Dům Benedovský držel Rejsek až do své smrti, která jej stihla r. 1506, 1. července v Kutné Hoře, kdež byl pochován.

Poručníky sirotků (commissarii orphanorum) ustanoveni byli staří jeho známí ze sousedstva Vít starý porybný a Mikuláš rukavičkář. Po smrti Matouše Rejska pozůstali synové Alexander a Jan a dcera Estera a Regina, sirotek nejmladší.

Jméno Alexander dal as bakalář [Matouš] Matěj Rejsek svému synovi dle svého oblíbeného školního autora, Alexandra de Villa Dei. Alexander, který r. 1516, 30. října dosáhl na fakultě stupeň baccalaureátu, zove se Alexander Pragensis Raysek — ex Prostějov při jeho jméně již odpadlo.

Sledování potomstva a příbuzenstva vynikajícího našeho stavitele a dekoratéra nepřináší nové světlo do otázky jeho místního původu a uvádí nás do obyčejného stadia dobové stagnace, a ježto jest Praha tím dějištěm různých poměrů a majetkových sporů, jest ráz událostí zbarven úplně atmosférou českou, avšak nikde nevystupuje odlesk jeho domicilu, natož jeho jméno Prostějova.

[10]) A[rchiv] m[ěsta] P[rahy] 2103.

Alexander Raysek Pragensis narozen v Praze as r. 1490: baccalaureátu dosáhl r. 1516 za dekanátu Jana Přestického; věnoval se theologii a byl i literárně činným. Mezitím zakoupil r. 1509, 5. června od komisařů sirotků Rejskových dům Benedovský za C kop gr. pr.

Druhý syn Jan byl dán na truhlářství. R. 1514 uveden mezi sirotky Matouše Rejska. R. 1516 měl mladý výrostek spolu se třemi synky pražskými s Markétou, Beneše ručníkáře služebnicí, nepěknou aféru, k vůli níž voláni na radnici.

Patrně po otci zdědil Jan dluh na domě Jiřího pokrývače a bakaláře(?) ve výši 50 kop, pak se však smluvili o splátky a Raysek dal zvod zrušiti. Jiřík splácel pak věřiteli po pěti kopách až do r. 1535, kdy zbylé peníze 10 kop Jan Raysek zapsal vnučce své Anně z Krakova a Mikuláši manželi jejímu. Krakovem nazývá se zkrátka Krakovská ulice.

Dcery Matouše Rejska vybaveny postupně dle let. R. 1512 obdržela od poručníků Estera na díl svůj 10 kop gr. pr., r. 1521 přijala Regina 39 kop gr. pr. dílu svého po otci.

Zatím rod Rejskův se rozrůstá.

Nevíme, čí syn byl Duchko Rajsek, na nějž upozornil Dr. J. V. Šimák, vystihnuv, že po jménu k rodině náležel. Abstrahujeme-li od Duchka z Prostějova, jenž se stal r. 1486 bakalářem, jsou zde přímými descendenty Rejskovými toliko Alexander a Jan. O potomstvu Alexandrovu ničeho nevíme, o Janu slyšeli jsme k r. 1535 o jeho vnučce Anně a Mikuláši jejím manželu.

Jest pravdě podobno, že Duchko Rajsek byl synem Jana Rajska truhláře; jeho povolání se neuvádí, ač zpráv o něm jest dosti. Dle vlastního svědectví chodil sám do Litoměřic „pro messtraych" a nebožtík Jiřík, písař, o nějž se jednalo, byl mu „milaj kmotr". R. 1525 z několika aktů se dovídáme, že měl za manželku Johanku (Janu), kteréž blízkou příbuznou byla Lidmila Žáková, o jejíž dědictví se přela s Jiříkem pokrývačem, který se označuje jako švagr Duchkův. Páni jí dali za právo. Manželka Duchka Rejska se uvádí jako Johanka, Jana manželka Rajsková. Poměr Jiříka pokrývače k rodině Rejskově není dosti jasný. Poslední známý člen rodu Matouše Rejska jest vnučka jeho syna Jana Rejska truhláře. U nikoho z uvedených neshledán vztah k Moravě vůbec a k tamnímu Prostějovu zvlášť.*)

---

*) Slova, vytištěná v hranatých závorkách, a titul připojil Dr. K. V. Adámek. Viz v 5. svazku Vlastivědného sborníka východočeského na stranách 115 až 118 jeho Doslov k studii Dra. Karla Chytila: Matouš Rejsek z Prostějova na Chrudimsku.